

مسائل اخلاقی همسران مذهبی در روابط فامیلی

عادل قنبری*، محمدرضا سالاری فر**

چکیده

از جمله زمینه‌های مهم بروز اختلافات زناشویی و طلاق در خانواده‌های مذهبی، روابط همسران با فامیل است. مشکلات اخلاقی پدیدآمده در این روابط می‌تواند موجب بروز اختلالات فراوانی در زندگی زناشویی شود. پژوهش حاضر به بررسی مسائل اخلاقی همسران مذهبی در روابط فامیلی پرداخته و از روش پژوهش کیفی، روش تفسیری و تحلیل محتوای متون اسلامی استفاده کرده است. براساس نتایج مقاله، مسائل اخلاقی موجود در روابط همسران مذهبی با فامیل از نظر موضوع بیست و پنج مورد است: مسائل دسته اول تعاملی است و از ارتباط یا حضور در مجالس، رعایت موازین دینی، امور تربیتی، وابستگی‌ها و تبعیض‌ها نشأت می‌گیرد؛ مسائل دسته دوم به حمایت‌های معنوی مربوط است، مانند کمک به والدین و حل مشکلات آن‌ها و تبادل اطلاعات؛ مسائل دسته سوم حمایت‌های مادی مانند تأمین مالی والدین را دربردارد. ریشه‌های بروز این مسائل در بیست عنوان کلی، مانند ضعف آگاهی درباره مهارت‌های زندگی و افول دینداری و اخلاق در خانواده‌ها، دسته‌بندی شده است.

* کارشناس ارشد اخلاق کاربردی.

** هیات علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

Ghanbari57.ac@gmail.com

msalarifar@rihu.ac.ir

تاریخ تأیید: ۱۳۹۸/۰۲/۰۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۹/۲۸

کلید واژه‌ها

مسائل اخلاقی، همسران مذهبی، روابط فامیلی.

مقدمه

یکی از عوامل مؤثر بر روابط همسران در زندگی زناشویی، رابطه آن‌ها با خانواده و اقوام خود و همسر است. مسائل پدیدآمده در این روابط ممکن است به اختلاف میان زن و شوهر بیانجامد. شماری از این مسائل با امور اخلاقی پیوند دارد و با توجه به اینکه روابط خانوادگی در ایران نزدیک‌تر است، این تأثیرات نیز شدیدتر است. بدان‌دلیل که قرآن (بقره: ۱۲۹؛ آل‌عمران: ۱۶۴؛ جمعه: ۲) و اولیای دین اسلام، بر پایبندی به اخلاق تأکید دارند (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲: ص ۹۹)، بدیهی است که یک زوج مسلمان به رعایت اخلاق پایبندند و ممکن است در این‌باره در روابط خود با مشکلاتی روبه‌رو شوند؛ بنابراین، شناخت ابعاد اخلاقی مسائل و چگونگی مواجهه صحیح با آن، در رضایت از زندگی زناشویی نقش دارد.

پژوهش حاضر درباره اخلاق کاربردی است و سعی دارد مسائل اخلاقی موجود را در روابط همسران مذهبی با فامیل شناسایی کند. معمولاً همسران غیرمذهبی به رعایت موازین دینی اهمیت چندانی نمی‌دهند و بسیاری از این مشکلات درباره آن‌ها موضوعیت ندارند؛ از این‌رو، پژوهش حاضر درباره همسران مذهبی تدوین شده است. کشف مسائل اخلاقی شایع در روابط فامیلی، معیارهای تشخیص این مسائل و بررسی ریشه‌های بروز آن‌ها از اهداف پژوهش به‌شمار می‌رود. دراصل، این پژوهش می‌کوشد به سؤال زیر پاسخ دهد:

مسائل اخلاقی همسران مذهبی در روابط فامیلی چیست؟

تاکنون پژوهش مستقلی درباره مسائل اخلاقی موجود میان همسران مذهبی در روابط فامیلی - در حوزه اخلاق کاربردی - صورت نگرفته است. در بعضی از پژوهش‌های موجود فقط به مشکلات ناشی از روابط فامیلی و شماری از ریشه‌های بروز آن‌ها پرداخته شده و به مسائل اشاره‌ای نشده است. سالاری‌فر (۱۳۹۵: ص ۲۱۸-۲۲۰)، بعضی از ریشه‌های بروز مشکلات ناشی از روابط خویشاوندی و راه‌حل‌های آن‌ها را برشمرده است. مظاهری

(۱۳۹۳: ص ۱۴۷)، ضابطه‌های پیوند خویشاوندی، آسیب‌شناسی آن و دو علت عمده ناسازگاری زوجها و والدین و خویشاوندان را بیان کرده است. عاطف‌وحید و همکارانش (۱۳۹۰: ص ۶۰) به بعضی از دلایل بروز مشکلات در زندگی زناشویی اشاره کرده‌اند. به اعتقاد بهاری (۱۳۸۹: ص ۹۱)، یکی از دلایل تعارضات زناشویی، وابستگی شدید زن و شوهر به خویشان و دوستان است. وابستگی ممکن است موجب کاهش رضایت زناشویی و گاه جدایی زن و شوهر شود. بیشتر پژوهش‌هایی که درباره موضوع طلاق و اختلافات خانوادگی در ایران انجام شده، به این نکته اشاره دارند که دخالت‌های ناروای دیگران (والدین زن یا شوهر، اقوام و آشنایان) موجب بروز اختلافات میان زن و شوهر و درنهایت، جدایی آن‌ها شده است (نک: سالاری فر، ۱۳۹۳؛ زارعی و دیگران، ۱۳۹۲؛ قادرزاده و دیگران، ۱۳۹۱؛ هنریان و یونسی، ۱۳۹۰؛ یونسی، ۱۳۸۸؛ ماهیار، ۱۳۸۵؛ رشیدپور، ۱۳۸۱؛ کی‌نیا، ۱۳۷۳؛ داوودی، ۱۳۵۶؛ تقی‌زاده، ۱۳۵۰).

روش تحقیق

در این پژوهش از روش کیفی، روش تفسیری و تحلیل محتوایی استفاده شد و داده‌های تحقیق از دو طریق زیر جمع‌آوری شد:

الف) مصاحبه نظام‌یافته با متخصصان خانواده: بعد از تدوین پرسش‌ها، نظر ۲۴ نفر (طلاب فعال در زمینه مشاوره خانواده ۱۵ نفر، در زمینه جامعه‌شناسی خانواده ۴ نفر و در زمینه اخلاق کاربردی ۵ نفر) درباره مسائل ناشی از روابط فامیلی و ریشه‌های بروز آن‌ها به دست آمد.

ب) مشاهدات مستقیم پژوهشگر و تجربه‌های بالینی او در مواجهه با خانواده‌ها طی سه سال.

برای تحلیل داده‌ها، سه روش عمده پژوهش در اخلاق کاربردی عبارتند از:

الف) اصول‌گرایی: طبق این نظریه، توجیه هر فعل اخلاقی باید نهایتاً با نشان‌دادن مطابقت آن با یکی از اصول هنجاری عام و انتزاعی صورت پذیرد.

ب) قرینه‌گرایی^۱ یا استدلال مبتنی بر مورد^۲: این نظریه بر موردپژوهی (استقرا) برای یافتن معقول‌ترین راه‌حل مسئله تأکید می‌کند.

ج) موازنه متفکرانه^۳ (شکلی از نظریه انسجام): براساس این نظریه، ارتباط میان هنجارهای کلی و تجربیات جزئی دو جانبه است (نه یک‌جانبه). باورهای اخلاقی هم از تعمیم تجربیات جزئی (موردها) ظهور می‌کنند و هم از صدور حکم در موقعیت‌های خاص با توسل به قواعد کلی (اسلامی و دیگران، ۱۳۸۸: ص ۲۸-۳۲).
در تحقیق حاضر، از روش موازنه متفکرانه (که ترکیبی از دو روش دیگر است) و برداشت از متون اسلامی استفاده شد.

تعریف مفاهیم

چالش اخلاقی (تعارض اخلاقی)

«تعارض اخلاقی»^۴ موقعیتی است که فاعل اخلاقی، هم‌زمان، دو یا چند وظیفه اخلاقی دارد که هر یک به تنهایی وظیفه اوست، ولی به دلیل هم‌زمانی نمی‌تواند همه آنها را انجام دهد (بوسلیکی، ۱۳۹۱: ص ۶۱). مسائل اخلاقی^۵ در دسته‌بندی اولیه، دو دسته‌اند: ۱. مسائل عملی؛ ۲. مسائل نظری. مسائل عملی، ناظر به انحرافات اخلاقی است که در مقام عمل به وجود آمده است؛ مانند دروغ‌گویی، رشوه‌گیری و... مسائل نظری، ناظر به ابهام نظری فاعل اخلاقی به حکم است (یعنی نمی‌داند وظیفه‌اش چیست). ابهام نظری خود به دو گونه است: ابهام درباره یک حکم و ابهام درباره دو حکم که با هم تعارض کرده و هیچ‌یک ترجیحی ندارد؛ البته هر حکم به تنهایی برای فاعل اخلاقی روشن است. این پژوهش در پی مسائل اخلاقی از نوع ابهام نظری و دارای تعارض است.

- 1.Contextualism.
- 2.Case – based reasoning.
- 3.Reflective equilibrium.
- 4.Moral conflict.
- 5.Ethical challenges.

اخلاق کاربردی

مراد از اخلاق کاربردی عبارت است از کاربرد نظریه‌های اخلاقی کلی در مسائل اخلاقی با بی طرفی در حل این مسائل یا هرگونه کاربرد انتقادی روش‌های فلسفی برای سنجش تصمیمات عملی اخلاقی و مواجهه با مسائل، رفتارها و سیاست‌های اخلاقی در حرفه‌ها، فناوری، حکومت و غیره (اسلامی و دیگران، ۱۳۸۸: ص ۲۳).

خانواده

خانواده، در لغت، به معنی دودمان و تبار است (دهخدا، بی تا: ذیل خانواده) و در اصطلاح، به گروهی از اشخاص گفته می‌شود که با روابط زناشویی، خونی یا فرزندخواندگی با یکدیگر اتحاد یافته و یک خانوار را به وجود آورده‌اند. این افراد در قالب نقش‌های اجتماعی خاص شوهر و زن، پدر و مادر، برادر و خواهر با یکدیگر کنش و ارتباط متقابل دارند و خرده فرهنگ مشترکی را ایجاد می‌کنند (بستان، ۱۳۹۲: ص ۵۴).

روابط فامیلی (خویشاوندی)

«خویشاوندی» رابطه‌ای است میان افراد که از طریق هم‌خونی (نسب)، ازدواج (سبب) و فرزندخواندگی شکل می‌گیرد (شایان‌مهر، ۱۳۷۷، ج ۱: ص ۲۵۲). در متون فارسی و دینی الفاظ دیگری نیز مفهوم خویشاوندی را می‌رسانند که عبارتند از: فامیل، خاندان، قوم و خویش، بستگان، متعلقان، منسوبان، اقوام، اهل، عشیره، اقارب، اقربا، اقربون، ارحام، اولوالأرحام، اولوالقربی و ذوی‌القربی.

یافته‌های تحقیق

الف) مسائل اخلاقی همسران مذهبی

مسائل اخلاقی همسران مذهبی در روابط فامیلی در سه دسته قرار می‌گیرد.

۱. از نظر اصل تعامل

۱-۱. مسائل اخلاقی ناشی از ارتباطها

لزوم ارتباط با والدین و حفظ احترام همسر: ارتباط با والدین خود و همسر از مواردی است که گاهی برای همسران مذهبی مشکلات اخلاقی پدید می‌آورد؛ گاهی فرد با توهین، تهمت، زخم‌زبان و بی‌احترامی از سوی خانواده همسر مواجه می‌شود. در این موقعیت، این مسئله اخلاقی برای همسر فرد به وجود می‌آید که در مقابل خانواده خود بایستد و از حرمت همسر خود دفاع کند (که این کار موجب درگیری با خانواده یا دلخوری آنان می‌شود) یا سکوت کند و با این روش جلوی ایجاد این مفسده را بگیرد (که در این صورت همسرش او را سرزنش می‌کند که چرا از من دفاع نکردی).

لزوم تعامل با فامیل و دوری از آسیب‌های تعامل: ارتباط با اقوام گاهی موجب مسائل اخلاقی برای همسران مذهبی می‌شود. این آسیب‌ها به دلیل عدم رعایت موازین دینی از سوی اقوام ایجاد می‌شود. فرد در این مورد بر سر دوراهی اخلاقی قرار می‌گیرد؛ از سویی، از نظر اخلاقی این ارتباط برای خانواده لازم است و از سوی دیگر، فرد موظف است از آسیب‌های این تعامل دوری گزیند تا خانواده سالمی داشته باشد.

حفظ احترام والدین و فامیل همسر و دفاع از حرمت والدین و فامیل خود: از جمله مسائلی که همسران در ارتباطها باید رعایت کنند، این است که به والدین و اقوام یکدیگر احترام بگذارند. اگر هریک از همسران این اصل را رعایت نکند، موجب شکل‌گیری مسئله اخلاقی برای دیگری می‌شود؛ برای مثال، فرد در مواجهه با والدین و اقوام خود سعی می‌کند احترام و ادب را رعایت کند، اما به والدین و اقوام همسر بی‌احترامی می‌کند (در رویارویی با آنها یا در گفتگو با همسر). در این حالت، برای همسرش این مسئله اخلاقی ایجاد می‌شود که آیا من نیز (برای تلافی) به خانواده او بی‌احترامی کنم یا بی‌احترامی‌ها را تحمل و در چشم همسرم حقیر جلوه کنم؟

حفظ نظم برنامه‌های زندگی و حفظ رابطه خوب با همسر و خانواده او: دیدارهای مکرر و بی‌برنامه خانواده همسر از مواردی است که در ارتباط‌های فامیلی، همسران را با مسئله اخلاقی مواجه می‌کند. اگر فرد این مسئله را با خانواده همسر مطرح کند باعث ناراحتی آن‌ها می‌شود و در ادامه، در زندگی زناشویی مشکلات زیادی برای او ایجاد خواهد شد. از سوی دیگر، اگر این روند ادامه یابد، فرصت‌هایی در زندگی شخصی او از بین می‌رود و برنامه زندگی مختل می‌شود.

حفظ آزادی شخصی و رعایت احترام همسر و خانواده او: گاهی والدین به دلیل محبت زیاد یا مسائل دیگری، به مدت طولانی، بدون برنامه در خانه فرزندشان می‌مانند - حتی ممکن است برادر و خواهر یکی از طرفین که سرباز یا دانشجو است، در خانه آن‌ها سکونت داشته باشند. این مسئله می‌تواند به زندگی خصوصی همسران آسیب بزند؛ زیرا حضور دائمی میهمان موجب می‌شود که ناخواسته در جریان بسیاری از مسائل خصوصی و حتی اختلاف‌های آن‌ها قرار گیرد و در نتیجه، آزادی یکی از طرفین محدود شود و او را با مسئله اخلاقی مواجه سازد. اگر فرد این مسئله را با همسر خود مطرح کند میان آن‌ها اختلاف پیش می‌آید و اگر بخواهد خویش‌داری کند، تحمل این وضعیت برای او از نظر عاطفی دشوار است.

حفظ احترام همسر و پیشگیری از بی‌عفتی در روابط با نامحرمان: اکنون در بعضی از خانواده‌ها، مرزهای محرم و نامحرم گسسته است. اگر هر کدام از همسران مذهبی در ارتباط‌های فامیلی، درباره رعایت حدود شرعی در روابط با نامحرمان ضعیف باشد، ممکن است برای همسر خود مشکل ایجاد کند؛ اگر همسر فرد بخواهد روابط فامیلی ادامه داشته باشد، نگران این است که همسرش چارچوب‌های شرعی را رعایت نمی‌کند و اگر مسئله را با همسر خود در میان بگذارد، کار به مشاجره می‌کشد.

لزوم ارتباط با فامیل و رعایت موازین دینی: عدم رعایت موازین دینی (دیدن برنامه‌های غیراسلامی ماهواره، رعایت نکردن حدود شرعی در روابط محرم و نامحرم، بدحجابی و...) در ارتباط‌های فامیلی، موجب بروز مسائل اخلاقی برای همسران مذهبی

می‌شود. گاهی در تعامل‌های فامیلی درباره این مسئله با تسامح رفتار می‌شود که این امر موجب کاهش یا قطع ارتباط با فامیل می‌گردد. از سوی دیگر، از نظر اخلاقی رعایت موازین دینی در زندگی زناشویی لازم است و برقراری ارتباط نامناسب با فامیل، زندگی معنوی آن‌ها را دچار مشکل می‌کند.

لزوم ارتباط با فامیل و رعایت ارزش‌های تربیتی: هر خانواده محتواها و ارزش‌های تربیتی خاصی را برای آینده زندگی معنوی و تربیت فرزندان ترسیم می‌کند که در صورت حفظ این ارزش‌ها خانواده موفق خواهد داشت. گاهی ارتباط با فامیل این ارزش‌ها را متزلزل و خانواده را از هدف اصلی خود دور می‌کند. از یک سو، این ارتباط برای همسران مذهبی الزام اخلاقی دارد و ترک آن موجب نابودی این ارزش‌ها می‌شود و از سوی دیگر، حفظ این ارزش‌های تربیتی در زندگی برای آن‌ها امری مهم و الزامی است که در صورت رعایت آن باید این ارتباط کم یا قطع گردد.

۱-۲. مسائل اخلاقی ناشی از مراسم و مجالس

لزوم رفت‌وآمد و اجتناب از گناهان کلامی: از اموری که در مراسم و مجالس، برای همسران مذهبی، مسائل اخلاقی پدید می‌آورد، گناهان کلامی است (مانند غیبت، تهمت، سخن‌چینی، ریختن آبروی دیگران و...). رفت‌وآمد خانوادگی و شرکت در این مجالس برای همسران مذهبی امری مطلوب و ضروری است، اما با شرکت در این مجالس، فرد در معرض این گناهان قرار می‌گیرد؛ درحالی‌که مسلمان وظیفه دارد از این گناهان پرهیز کند.

لزوم شرکت در مجالس عروسی و رعایت موازین شرعی: حضور در مجالس عروسی از موارد مسئله‌ساز برای همسران مذهبی است؛ از سویی، شرکت در این گونه مجالس برای تحکیم روابط فامیلی لازم است و از سوی دیگر، خودداری از شرکت در این مجالس به دلیل رعایت‌نشدن موازین شرعی موجب قطع رحم و تبعات دیگر می‌شود.

حفظ فرصت‌های زندگی و شرکت در مراسم و مجالس خانواده همسر: توقع همراهی در همه مراسم از سوی خانواده همسر، یکی از موارد مسئله‌ساز برای همسران مذهبی است؛ زیرا ازسویی، شرکت در همه مراسم‌ها برای همسران مذهبی مقدور نیست و گاهی موجب ازدست‌رفتن بعضی از فرصت‌های مناسب و کلیدی در زندگی آن‌ها می‌شود و ازسوی دیگر، شرکت نکردن در این مجالس موجب دلخوری خانواده همسر و حتی گاهی خود همسر می‌شود و در نتیجه، به ایجاد مشکل در زندگی زناشویی منجر می‌گردد.

۳-۱. مسائل اخلاقی ناشی از وابستگی‌ها

استقلال در تصمیم‌گیری و رعایت حرمت همسر و والدین او: هنگامی که یکی از همسران مذهبی به والدین خود وابسته باشد، در تصمیم‌های مهم زندگی زناشویی نیز به آنان وابسته است. این فرد بعد از جدا شدن از خانواده و تشکیل زندگی جدید نمی‌تواند از نظر روانی و عاطفی از پدر و مادر خود جدا شود. در این وابستگی‌ها، اعضای خانواده به خود اجازه می‌دهند در کوچک‌ترین مسائل مربوط به زندگی دختر یا پسرشان دخالت کنند. فرد دوست دارد تصمیم‌های مهم زندگی زناشویی را با همسر خود بگیرد و طبق نظر خودشان زندگی شخصی را پیش ببرند، درحالی که خانواده همسر درباره موضوعات مهم زندگی آنان تصمیم می‌گیرند و اعتراض به این رفتار موجب ناراحتی آن‌ها و تلخی زندگی می‌شود. در این وضعیت، گاهی فرد تنها راه حل مشکل خود را در جدایی از همسر می‌بیند.

ارتباط با والدین و حفظ حقوق همسر و فرزندان: گاهی والدین همسران مذهبی به فرزند خود بسیار وابسته‌اند و تحمل دوری از او برایشان دشوار است؛ به همین دلیل سعی دارند با او و در کنار او زندگی کنند و توقع ارتباط و همراهی بیش از حد با فرزند را دارند. این توقع موجب بروز مسائل اخلاقی در زندگی زناشویی فرزند می‌شود؛ فرزند باید با والدین خود ارتباط داشته باشد و به آن‌ها احترام بگذارد، ولی آن‌ها توقع ارتباط و همراهی بیش از حد دارند و اگر او این توقع والدین را برآورده سازد، حقوق همسر و فرزندانش تضییع می‌شود. ازسوی دیگر، قطع ارتباط با والدین موجب می‌شود والدین در زندگی زناشویی فرزند مشکلاتی ایجاد کنند.

حفظ ارتباط با خانواده خود و ارتباط با خانواده همسر: بعضی از همسران بعد از ازدواج، با خانواده پدری خود رفت و آمد زیاد دارند و به هر بهانه‌ای خانه را رها می‌کنند و به دیدار خانواده خود می‌روند و حتی گاهی مدت زیادی را در آنجا سپری می‌کنند. این دیدارهای مکرر، غیرضروری و بی‌برنامه، همسر او را به اعتراض وامی‌دارد. از یک سو، خانواده همسر نیز همین توقع را از وی دارند و حتی او را برای این موضوع سرزنش می‌کنند و از سوی دیگر، اگر فرد بخواهد از ارتباط بیش از حد همسر با خانواده‌اش جلوگیری کند موجب ایجاد درگیری در زندگی زناشویی می‌شود.

پیشگیری از انتقال اطلاعات خصوصی زندگی به خانواده همسر و بدین‌شدن آنان به فرد: گاهی یکی از همسران، دائماً مشغول مکالمه‌های تلفنی طولانی با خانواده خود است و اطلاعات زندگی زناشویی را با خانواده خود در میان می‌گذارد. این امر باعث می‌شود دیگران به حریم خصوصی زندگی آن‌ها وارد شوند و در تصمیم‌گیری‌های زندگی مشترک تأثیر بگذارند. اگر فرد بخواهد از کار همسرش جلوگیری کند موجب بدین‌شدن خانواده همسر و درگیری در زندگی زناشویی می‌شود و اگر بی‌اعتنا باشد، خانواده همسر در زندگیش دخالت می‌کنند و این امر به زندگی وی آسیب می‌رساند.

۴-۱. مسائل اخلاقی ناشی از تبعیض‌ها

پرهیز از تبعیض در برقراری ارتباط با خانواده‌ها و حفظ حقوق اخلاقی خود: اگر فرد در برقراری ارتباط میان خانواده خود و خانواده همسر تفاوت قائل شود و همسرش را مجبور کند با خانواده خود کمتر ارتباط داشته باشد، همسرش دچار مسائل اخلاقی می‌شود. اعتراض موجب مشاجره و بحران در زندگی زناشویی می‌شود و اگر به این امر راضی شود، بعضی از حقوق اخلاقی او در ارتباط با خانواده خود از بین می‌رود.

حفظ ارتباط با خانواده همسر و اجتناب از گناهان کلامی مانند غیبت: تبعیض میان فرزندان در زندگی زناشویی فرزند نیز تأثیرگذار است و همسر فرد را دچار مشکل اخلاقی

می‌کند؛ ازسویی، میل به ارتباط با خانواده همسر کمتر می‌شود و ازسوی دیگر، در صورت برقراری ارتباط، این امر موجب آزار و اذیت همسر و ایجاد مفسده اخلاقی (غیبت، سخن چینی و...) می‌شود.

همچنین اگر خانواده‌ها میان عروس‌ها و دامادها تبعیض قائل شوند، زندگی زناشویی فرزندان را دچار مشکل می‌کنند و عامل بروز مفاصد اخلاقی (حسادت، تهمت، عیب‌جویی و...) و کم‌شدن ارتباط‌ها می‌گردند.

۵-۱. حفظ عزت نفس خود و خانواده پدری و پیشگیری از مشاجره

گاهی فرد در اثر خودبرتربینی همسر و خانواده او، تحقیر و نادیده گرفته می‌شود. مقابله با این وضعیت و اعتراض به همسر نیز موجب مشاجره در زندگی زناشویی می‌گردد.

۲. از نظر حمایت‌های معنوی

۱-۲. مسائل اخلاقی ناشی از بحران و کمک کردن

پرستاری از والدین و رعایت حقوق همسر و فرزندان: کمک کردن به والدین و فامیل در بحران‌ها می‌تواند برای همسران مسائل اخلاقی ایجاد کند. اگر والدین فرد، پیر، مریض و نیازمند به نگهداری باشند، بر او لازم است از آن‌ها پرستاری و دلجویی کند، درحالی‌که پرستاری از آن‌ها موجب تضييع حقوق اخلاقی همسر و فرزندان وی می‌شود. فرد بر سر دوراهی می‌ماند: پرستاری از والدین و تضييع حقوق همسر و فرزندان یا بی‌اعتنایی به والدین و حفظ حقوق اخلاقی همسر و فرزندان؟

حل مشکلات فامیل و رعایت حقوق اخلاقی همسر و فرزندان: گاهی برای حل مشکلات والدین و فامیل، وقت (مسافرت‌های طولانی) زیادی لازم است. این موضوع برای همسران، مسائل اخلاقی خاصی را پدید می‌آورد. ممکن است حل مشکلات والدین و فامیل موجب تضييع حقوق اخلاقی همسر و فرزندان شود و برعکس.

تواضع و حفظ عزت نفس: یکی از مواردی که برای همسران مسئله اخلاقی ایجاد می‌کند، توقع زیاد خانواده همسر برای کمک کردن فرد به آن‌ها است. اگر فرد با تواضع به این خواسته پاسخ مثبت دهد باعث ایجاد توقع بیشتر می‌شود و اگر برای جلوگیری از این مشکل از کمک کردن ابا کند، خانواده همسر او را سرزنش می‌کنند.

مشورت با همسر برای حل مشکل و حفظ اطلاعات خصوصی دیگران: گاهی فردی برای رفع مشکلات یکی از افراد فامیل به مشورت با همسر یا دیگر اعضای فامیل نیازمند می‌شود. بنابراین، ناچار است اطلاعات خصوصی او را فاش کند که این کار موجب بروز مشکلاتی می‌شود؛ زیرا از یک سو، حفظ اطلاعات خصوصی دیگران ضرورت دارد و از سوی دیگر، حل مشکل آن فرد مستلزم افشای اطلاعات خصوصی اوست.

۲-۲. حفظ آبروی والدین و فامیل نزد همسر و پذیرش واقعیات:

حفظ آبروی والدین و فامیل نزد همسر ضروری است. اگر والدین یا خویشاوندان فرد عیوبی داشته باشند که موجب ریختن آبروی آن‌ها نزد همسر فرد شود، برای فرد این تعارض پیش می‌آید که عیوب آن‌ها را توجیه و آبروی آن‌ها را حفظ کند یا اینکه واقعیت را بپذیرد و در نتیجه، از سوی همسر تحقیر شود.

۳. از نظر حمایت‌های مادی

حل مشکلات فامیل و حفظ حقوق اخلاقی همسر و فرزندان: گاهی حل مشکلات والدین و فامیل به صرف هزینه مالی نیازمند است. این موضوع نیز زمینه‌ساز مسائل اخلاقی در زندگی زناشویی است: حل مشکلات والدین و فامیل و تضييع حقوق اخلاقی همسر و فرزندان یا نادیده گرفتن مشکلات آن‌ها و حفظ حقوق

اخلاقی همسر و فرزندان؟

ب) ریشه‌های بروز مسائل

۱. وابستگی‌ها

ریشه بسیاری از مسائل اخلاقی برای همسران در زندگی زناشویی وابستگی‌هاست. کسی که به والدین و خواهر و برادر خود وابستگی زیاد داشته باشد، اغلب در رویارویی با مشکلات و تصمیم‌گیری‌های اخلاقی‌ای که بین خانواده خود و همسرش ایجاد می‌شود، دچار کشمکش و مشکل می‌شود و نمی‌تواند تصمیم درستی بگیرد.

۲. تبعیض‌ها

تبعیض‌ها زندگی همسران را دچار مسائل اخلاقی متعددی می‌کند.

۳. تفاوت‌ها

ازدواج فقط پیوند دو فرد نیست، بلکه پیوند دو خانواده است؛ به همین دلیل لازم است پیش از ازدواج به تناسب خانوادگی دو طرف توجه شود. هرچه اشتراک‌ها در دو خانواده بیشتر باشد، کفویت بیشتر تحقق می‌یابد. اگر وجوه مشترک خانواده‌ها کم باشد، همسران آسیب می‌بینند؛ مخصوصاً اگر نتوانند تفاوت‌ها را درک کنند. این تفاوت‌ها در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، شخصیتی، عادت‌ها، اعتقادی و اخلاقی جلوه‌گر می‌شوند.

۴. ضعف ارتباط در روابط فامیلی

ضعف ارتباط با خانواده خود؛ خانواده همسر و ارتباط خانواده‌های همسران با یکدیگر، موجب بروز مسائل اخلاقی در زندگی زناشویی می‌شود.

۵. آمیختگی مرزهای خانواده جدید با خانواده‌های اصلی

از موارد لازم در زندگی زناشویی، شناخت و رعایت مرزهای خانواده جدید و خانواده‌های اصلی است. این مرزها عبارت‌اند از:

الف) افشای اسرار و انتقال آن به والدین خود؛

ب) شکایت بردن از همسر نزد والدین خود؛

- ج) شکایت بردن از همسر نزد والدین او؛
 د) عدم برنامه‌ریزی مناسب برای برقراری رابطه با والدین دو طرف؛
 ه) عدم تنظیم روابط دو خانواده اصلی با هم؛
 و) عدم برنامه‌ریزی منصفانه برای برقراری رابطه با خویشان دو طرف.

۶. خودبرترینی و خودخواهی

خودبرترینی و خودخواهی بر زندگی زناشویی تأثیر منفی می‌گذارد و آن را با مسائل اخلاقی مواجه می‌سازد.

۷. دخالت‌های ناروای خانواده‌ها

از عوامل مخاطره‌آمیزی که بنیاد خانواده را متزلزل می‌کند، دخالت‌های ناروای خانواده‌های همسران در زندگی زناشویی آن‌ها است که مسائلی مانند اختلاف با مادرشوهر، مادرزن، خواهرشوهر و... را به بار می‌آورد. این گونه دخالت‌های ناروا گاهی نابسامانی‌های روانی چون اضطراب و افسردگی و آسیب‌هایی مانند جدایی عاطفی، خیانت، فرار از خانه، طلاق، خودکشی و قتل را به دنبال دارد.

۸. رقابت‌های ناسالم (چشم و هم‌چشمی، حسادت و...)

رقابت ناسالم از نابهنجاری‌هایی است که در بعضی از خانواده‌ها وجود دارد و عامل بروز مسائل اخلاقی در خانواده است. وقتی افراد درک درستی از واقعیات زندگی و توانایی‌های فردی نداشته باشند، بیشتر به نظر دیگران درباره خود توجه می‌کنند؛ در نتیجه، سعی می‌کنند مطابق میل دیگران زندگی کنند.

۹. افراط و بی‌نظمی در رفت‌وآمدها

از آفت‌های زندگی خانوادگی، دیدارهای مکرر، غیرضروری و بی‌برنامه همسران با خانواده‌هایشان است که گاهی در هفته بارها تکرار می‌شود و ریشه بسیاری از مسائل اخلاقی در زندگی زناشویی می‌گردد.

۱۰. اختلاط با نامحرمان در ارتباطها

امروزه بعضی از خانواده‌ها به دلیل بی‌مبالاتی یا بی‌اطلاعی از مبانی اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، تجاوز از حدود شرعی در مواجهه با نامحرم را نوعی تجدد می‌دانند و به عواقب مخرب آن نمی‌اندیشند. این مسئله در ارتباط‌های فامیلی، بر زندگی زناشویی همسران مذهبی تأثیر منفی دارد و آن را با مسائل اخلاقی روبه‌رو می‌کند.

۱۱. استفاده از رسانه‌های غیر اخلاقی در خانواده‌ها

امروزه استفاده از ماهواره در خانواده‌های ایرانی حتی خانواده‌های مذهبی رواج یافته است و خانواده‌ها با آسیب‌های فرهنگی این رسانه مواجهند؛ آسیب‌هایی مانند انحرافات اجتماعی، سست شدن بنیان خانواده، از بین رفتن سلامت اخلاقی خانواده، دگرگونی ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی جامعه و توجه به تفکرات مادی و دنیوی به جای معنویات و اخلاق. همسران مذهبی نیز قطعا در ارتباط‌های فامیلی از آثار مخرب این رسانه در امان نیستند و زندگی زناشویی آن‌ها با مسائل اخلاقی فراوانی مواجه می‌شود.

۱۲. بی‌احترامی یا بی‌توجهی خانواده‌ها به شأن و جایگاه اجتماعی عروس و داماد

بعضی از خانواده‌های ایرانی، رفتار منصفانه‌ای با عروس و داماد ندارند و گاهی احترام شأن آن‌ها را حفظ نمی‌کنند. این موضوع موجب بروز مسائل اخلاقی در همسران می‌گردد.

۱۳. رعایت نکردن حرمت و حقوق والدین و اقوام از سوی همسران

بعضی از همسران، نقش والدین و اقوام را در زندگی زناشویی خود از یاد می‌برند و در نتیجه، حرمت و حقوق آن‌ها را مراعات نمی‌کنند. این امر گاهی به واکنش آنان و رفتارهای آسیب‌زا منجر می‌شود و همسران را با مسائل اخلاقی مواجه می‌سازد.

۱۴. نپذیرفتن نقش جدید همسران در زندگی جدید از سوی والدین

بعضی از والدین می‌خواهند فرزندانشان همان نقشی را که پیش از ازدواج در زندگی آنان داشتند، کاملاً حفظ کنند، حال آنکه این امر مقدور نیست؛ زیرا آنان نقش جدید همسری

را هم برعهده دارند. اگر والدین، این مرحله از زندگی فرزندان را به رسمیت نشناسند و آن را صبورانه و خردمندانه نپذیرند، مشکل به وجود می‌آید (مظاهری، ۱۳۹۳: ص ۱۴۸) و در نتیجه، همسران با مسائل مختلف اخلاقی درگیر می‌شوند.

۱۵. ضعف در مهارت‌ها و مدیریت زندگی

ضعف در مهارت‌های زندگی، مانند گفتگوی موثر، حل مسئله و مقابله با فشارها، بعد از ازدواج، مشکلات زیادی را در پی دارد.

۱۶. تحمیل‌های ناروا در ارتباطها

یکی از مزایای اخلاقی خانواده‌های ایرانی این است که همسران و خانواده‌های آنها از احوال هم آگاهند و سرنوشت آنها به هم وابسته است، اما گاهی تحمیل‌های ناروا موجب بروز مسائل اخلاقی در روابط همسران می‌گردد.

۱۷. توقعات نابجا

توقعات نابجایی که همسران از یکدیگر یا خانواده‌های طرفین از آنها دارند، یکی از عوامل بروز اختلاف، تعارض اخلاقی و طلاق است. مشکل عمده این است که معمولاً انسان‌ها به توقعاتی که از دیگران دارند، توجه می‌کنند نه به توقعاتی که دیگران از آنها دارند. بعضی از انسان‌ها خوبی‌هایی را که در حق دیگران کرده‌اند به یاد دارند و درقبال آن از دیگران انتظارات نابجایی را طلب می‌کنند. طبیعی است که چنین نگرشی در خانواده، مشکلات و مسائل اخلاقی متعددی پدید می‌آورد.

۱۸. عدم مقبولیت عروس و داماد در خانواده همسر

رابطه عروس با خانواده شوهر و رابطه داماد با خانواده همسر در فرهنگ جامعه ایرانی اهمیت ویژه‌ای دارد. عضو جدید در هر خانواده باید پذیرفته شود، اما گاهی به دلایلی، عروس و داماد نزد بعضی از خانواده‌ها مقبولیت ندارند؛ مثلاً به این دلیل که فقط پسر و

دختر در انتخاب نقش داشته‌اند و والدین آن‌ها از این انتخاب ناراضی‌اند. در این موقعیت، پذیرش عروس و داماد جدید با دشواری روبه‌رو می‌شود و این موضوع منشأ اختلاف‌های جدی، درگیری‌های خانوادگی و مسائل اخلاقی می‌شود.

۱۹. عدم درک صحیح خانواده‌ها از یکدیگر در تعاملات اجتماعی

یکی از مهم‌ترین شیوه‌های ارتباط موفق، توانایی درک صحیح خانواده‌ها از یکدیگر در تعاملات اجتماعی است. وقتی خانواده‌های همسران از یکدیگر درک صحیحی نداشته باشند، مشکلات اخلاقی فراوانی بین آن‌ها به وجود می‌آید. این مشکلات عبارتند از:

الف) نداشتن صداقت، بدگمانی و نگاه بدبینانه در تعاملات؛

ب) بی‌احترامی، بی‌ادبی و عیب‌جویی خانواده‌ها؛

ج) رفتارهای تقابلی و عدم عفو و گذشت در خانواده‌ها.

تأثیر منفی این مشکلات در زندگی زناشویی همسران هم نمود می‌یابد و آن‌ها را با مسائل اخلاقی گوناگون درگیر می‌کند.

۲۰. ضعف دینداری و اخلاق در خانواده‌ها

برپایه متون اسلامی، خانواده نهادی مقدس است (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵: ص ۳۲۹) که باورهای دینی و اخلاقی نقش مهمی در آن ایفا می‌کنند. اسلام بخش عمده‌ای از قوانین و توصیه‌های خود را به این بخش اختصاص داده است (همان، ص ۳۲۰). برخورداری خانواده‌ها از باورهای عمیق دینی و اخلاقی، در تحکیم روابط اعضای خانواده تأثیر به‌سزایی دارد. ضعف باورهای دینی و اخلاقی در همه مراحل زندگی، مشکلات متعددی را در پی دارد. تقویت این باورها به کاهش مشکلات اخلاقی در خانواده‌ها کمک می‌کند.

نتیجه گیری

در این تحقیق مسائل اخلاقی موجود در روابط همسران با فامیل دسته‌بندی شد. بررسی‌ها نشان داد هرچند مقاله‌هایی درباره پاره‌ای از مسائل اخلاقی در خانواده نوشته شده، تاکنون تحقیقی در این زمینه صورت نگرفته است (کهریزی و مرادی، ۱۳۹۴). براساس نتیجه این تحقیق، مسائل اخلاقی موجود در روابط همسران با فامیل بیست و پنج مورد است که در سه عنوان کلی دسته‌بندی شدند: ۱. از نظر اصل تعامل؛ ۲. از نظر حمایت‌های معنوی؛ ۳. از نظر حمایت‌های مادی. ریشه‌های بروز این مسائل در بیست عنوان کلی دسته‌بندی گردید. مشاوران و زوج‌ها می‌توانند برای شناسایی، پیشگیری و حل مسائل اخلاقی در روابط فامیلی از این دسته‌بندی بهره بگیرند.

این تحقیق از یک سو با پژوهش‌های متعددی که دخالت فامیل و تعارض شدید با خانواده همسر را از علل روان‌شناختی اختلافات زناشویی برشمرده‌اند، همسو است (سالاری فر، ۱۳۹۳، نقل از زرگر و نشاط‌دوست، ۱۳۸۶؛ هنریان و یونسی، ۱۳۹۰؛ حسینی، ۱۳۸۶؛ محسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰؛ سعادت‌ی و دیبایی، ۱۳۸۹؛ مشکى و همکاران، ۱۳۹۰؛ فاتحی و نظری ۱۳۹۰؛ ظهیرالدین و خدایی‌فر، ۱۳۸۰؛ خیاط‌غیائی و همکاران، ۱۳۸۹) و از سوی دیگر، با تحقیقاتی که ضعف حمایت خانواده از زوج‌های جوان را از علل طلاق می‌دانند (شهوولی و رضایی‌فر، ۱۳۹۰: ص ۱۱۳). نیازی و همکاران (۱۳۹۶) در یک فراتحلیل تأثیر دخالت دیگران، انحرافات اخلاقی و عدم توافق اخلاقی زوجین را در از دلایل طلاق برشمرده‌اند که نقش مسائل اخلاقی را در مشکلات زوجین نشان می‌دهد. همچنین، به گفته آن‌ها میزان دینداری بیشترین تأثیر را در افزایش یا کاهش میزان طلاق دارد که این اصل با عامل افول دینداری و اخلاق در خانواده‌ها مشابه است. اسماعیلی و اسدی (۱۳۹۷، صص ۸۹ و ۹۴) نیز در فراتحلیل تحقیقات طلاق در ایران، رابطه با خویشاوندان، دخالت خانواده، پایبندی مذهبی و تفاوت عقاید زوجین را دارای اندازه اثر معناداری دانسته‌اند. با توجه به نتایج تحقیق حاضر خوب است که مشاوران و مربیان خانواده، زوج‌ها را از این مسائل اخلاقی در روابط فامیلی آگاه سازند. همچنین، تحقیق برای ارائه راهکارهای حل این مسائل ضروری است. درنهایت، آموزش همسران برای شناسایی و پیشگیری از بروز مسائل اخلاقی در روابط فامیلی، با استفاده از محتواهای ارائه‌شده در این پژوهش، پیشنهاد می‌گردد.

کتاب‌نامه

۱. قرآن کریم.
۲. اسلامی، محمد تقی، احمد دبیری و مهدی علیزاده (۱۳۸۸)، اخلاق کاربردی - چالش‌ها و کاوش‌های نوین در اخلاق عملی، ج ۲، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
۳. اسماعیلی، رضا و رویا اسدی (۱۳۹۷)، فراتحلیل طلاق در ایران، اصفهان: اداره کل ثبت احوال استان اصفهان.
۴. بستان (نجفی)، حسین (۱۳۹۲)، جامعه‌شناسی خانواده با نگاهی به منابع اسلامی، ج ۲، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۵. بوسلیکی، حسن (۱۳۹۱)، تعارض اخلاقی و دانش اصول فقه - بازخوانی ظرفیت‌های اصول فقه در حل تعارضات اخلاقی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
۶. بهاری، رزاق (۱۳۸۹)، روان‌شناسی خودگویی و نقش آن در تعارضات زناشویی، تهران: تزکیه.
۷. تقی‌زاده کهنه‌شهری، اسماعیل (۱۳۵۰)، علل و عوامل مؤثر در طلاق، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
۸. داوودی، پرستو (۱۳۵۶)، علل و عوامل طلاق، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، دانشگاه تهران.
۹. دهخدا، علی‌اکبر (بی‌تا)، لغت‌نامه، تهران: دانشگاه تهران.
۱۰. رشیدپور، مجید (۱۳۸۱)، تعادل و استحکام خانواده، ج ۴، تهران: اطلاعات.
۱۱. زارعی محمودآبادی، حسن و دیگران (۱۳۹۲)، پیشگیری از طلاق و جدایی (مفاهیم، نظریه‌ها و کاربردهای مدل بومی)، ج ۲، یزد: دانشگاه یزد.
۱۲. سالاری‌فر، محمدرضا (۱۳۹۳)، «طبقه‌بندی آسیب‌های روابط همسران در متون اسلامی»، مطالعات اسلامی زنان و خانواده، ش ۱، ص ۶۱-۷۸.
۱۳. _____ (۱۳۹۵)، زوج‌درمانی با روی آورد اسلامی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۴. شایان‌مهر، علیرضا (۱۳۷۷)، دایرةالمعارف تطبیقی علوم اجتماعی، کتاب اول، تهران: کیهان.

۱۵. شهبولی، کیامرث و سلطان‌مراد رضایی فر (۱۳۹۰)، «بررسی علل ناسازگاری و طلاق در خانواده‌های شهرستان ایذه»، جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دوم، ش ۱، ص ۱۱۳ - ۱۳۸.
۱۶. عاطف وحید، محمد کاظم، احمدرضا محمدپور و فهیمه لواسانی (۱۳۹۰)، تحکیم پیوند زناشویی، چ ۶، مشهد: آهنگ قلم.
۱۷. قادرزاده، امید، هیرش قادرزاده و حسین حسن پناه (۱۳۹۱)، «عوامل پیش‌بینی کننده گرایش زوجین به طلاق در مناطق مرزی»، فصلنامه علمی و پژوهشی مشاوره و روان‌درمانی خانواده (ویژه‌نامه خانواده و طلاق)، ش ۱، ص ۱۰۲ - ۱۱۸.
۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق)، الکافی، چ ۴، تهران: الإسلامية.
۱۹. کهریزی، مهنوش و علی مرادی (۱۳۹۴)، «چالش‌های اخلاقی اشتغال زنان برای خانواده»، پژوهش‌نامه اخلاق، ش ۲۸، ص ۲۴ - ۴۰.
۲۰. کی‌نیا، مهدی (۱۳۷۳)، پژوهشی در عوامل اجتماعی طلاق، قم: مطبوعات دینی.
۲۱. نیازی، محسن و دیگران (۱۳۹۶)، «فراتحلیل مطالعات و تحقیقات درباره عوامل مرتبط با طلاق در ایران برای دوره ۱۳۹۶-۱۳۸۶»، مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان، سال ۱۵، ش ۴، ص ۱۷۷ - ۲۰۲.
۲۲. ماهیار، آذر (۱۳۸۵)، علل، پیامدها و بچه‌های طلاق، چ ۲، تهران: قطره.
۲۳. مظاهری، علی‌اکبر (۱۳۹۳)، فرهنگ خانواده - بایدها و نبایدهای زندگی خانوادگی، قم: نور الزهراء.
۲۴. هنریان، مسعوده و سیدجلال یونسی (۱۳۹۰)، «بررسی علل طلاق در دادگاه‌های خانواده تهران»، مجله علمی و پژوهشی مطالعات روان‌شناسی بالینی، ش ۳، ص ۱۲۵ - ۱۵۴.
۲۵. یونسی، سیدجلال (۱۳۸۸)، مدیریت روابط زناشویی - آسیب‌ها و راه‌حل‌ها در روابط زناشویی، تهران: قطره.

